

Fórián-Szabó Viktor–Pataki László

A biztosítási piacok az iszlám világban: intézményi megközelítés

Insurance Markets in the Islamic World: an Institutional Approach

Összefoglalás

A biztosítás kulcsszerepet játszik a gazdasági stabilitás fenntartásában, különösen az iszlám világ országaiban, ahol a demográfiai és gazdasági átalakulások egyre nagyobb kihívásokat jelentenek. A tanulmány az iszlám világ biztosítási piacait elemzi intézményi megközelítésben, külön figyelmet fordítva az iszlám biztosítási modellre (takaful). Az elemzés részletesen kitér a biztosítás és az iszlám jog összeférhetőségére, valamint az egyes országok piacainak fejlődésére. Az adatok alapján az iszlám világ biztosítási piacai jelentős alulfejlettséget mutatnak a globális átlaghoz képest, és további állami és piaci reformokra lenne szükség a szektor bővítéséhez. Különösen a Közel-Keleten és Észak-Afrikában a biztosítási penetráció alacsony, és a biztosítási termékek nem játszanak meghatározó szerepet a gazdaságban. Kérdéses, hogy a piacok a jelenlegi struktúrájukban képesek-e nagyobb gazdasági, társadalmi vagy környezeti sokkok elnyelésére.

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: G22, P51, Z12

Kulcsszavak: biztosítás, iszlám pénzügyek, takaful, gazdasági intézmények, biztosítási piacok

Summary

Insurance plays a key role in maintaining economic stability, especially in Islamic countries, where demographic and economic transformations pose increasing challenges. This study analyses the insurance markets of the Islamic world from an institutional perspective, with a particular focus on the Islamic insurance model (takaful). The analysis examines the compatibility of insurance with Islamic law and the development of individual insurance markets

DR. FÓRIÁN-SZABÓ VIKTOR, közgazdász, keletkutató, Nemzeti Közszolgálati Egyetem Széll Kálmán Állampénzügyi Kutatóműhely, vendégkutató (forian.szabo.viktor@gmail.com); DR. HABIL. PATAKI LÁSZLÓ, egyetemi docens, Neumann János Egyetem GSZDI; ELTE Tátk Savaria Egyetemi Központ, Gazdálkodástudományi Tanszék (Pataki.Laszlo@nje.hu).

in different countries. The data indicate that insurance markets in the Islamic world exhibit significant underdevelopment compared to the global average, and further state and market reforms are necessary for the expansion of the sector. In the Middle East and North Africa in particular, insurance penetration is low and insurance products do not play a dominant role in the economy. It is questionable whether these markets, as currently structured, are capable of absorbing major economic, social or environmental shocks.

Journal of Economic Literature (JEL) codes: G22, P51, Z12

Keywords: insurance, Islamic finance, takaful, financial institutions, insurance markets

BEVEZETÉS

A modern kor egyre növekvő veszélyeket rejt magában, ami jelentős hatással van a lakosság pénzügyi bizonytalanságára is. Nem tudjuk mit hoz a jövő: mi történik például egy természeti katasztrófa esetén? Mi lesz a nyugdíjakkal, a következő generációk pénzügyi biztonságával? Ebben a tekintetben a biztosítás kulcsfontosságú szerepet játszik, hiszen egyik legfontosabb makrogazdasági funkciója a gazdasági tartalékok képzése és a nehezebb időkre való felkészülés (Wagner, 2019). „Az iparosodott, fejlett országokban a biztosítás hozzájárul a társadalmi kohézió fenntartásához“ (Zweifel–Eisen, 2003:16–19), valamint a különböző kockázatok mérsékléséhez, beleértve a természeti katasztrófák következményeit is – ahogy azt például a Katrina hurrikán esetében láthattuk (Schwepcke–Vetter, 2017:12).

Míg Magyarországon a biztosításokra egyre nagyobb figyelem irányul,¹ addig más régiók biztosítási szektorai, például az arab-islám világé, gyakran háttérbe szorulnak a biztosítási diskurzusban. Pedig ezek az országok Európa stabilitása szempontjából kulcsfontosságúak. Előbb vagy utóbb elengedhetetlen lesz, hogy ezek a térségek olyan környezetet teremtsenek, amely vonzó a helyi lakosság számára, és amely lehetővé teszi, hogy az emberek helyben maradjanak, ahelyett, hogy Európába vándorolnának. Ehhez nemcsak politikai stabilitásra, hanem társadalmi és pénzügyi stabilitásra is szükség van, ezért várhatóan egyre nagyobb figyelem irányul majd a biztosítási piacok fejlődésére ezekben a régiókban. Nem elhanyagolható tény az sem, hogy ezek az országok fokozottan ki vannak téve természeti katasztrófáknak (Middle East Council on Global Affairs, 2024), ami még inkább szükségessé teszi a megfelelő biztosítási rendszerek kialakítását.

Amikor a biztosításról és az iszlám világról beszélünk, elsőként az „islám biztosítás“ (takaful) üzleti modellje juthat eszünkbe, mivel a legtöbb e témában készült tanulmány erre összpontosít.² Azonban figyelembe kell venni, hogy az itt értékesített biztosítási termékeknek csupán egy töredéke iszlám alapú, míg a többség hagyományos biztosítási konstrukció. Ezért egy árnyaltabb és differenciáltabb megközelítésre van szükség.

A Közel-Kelet napjaink egyik legviharosabb régiója, amely folyamatosan a közvélemény figyelmének középpontjában áll. Azonban a figyelem leginkább a biztonsági kérdésekre összpontosul, míg a gazdasági és társadalmi változások kevésbé kapnak hangsúlyt. Az elmúlt

évtizedek társadalmi átalakulásai azonban kulcsfontosságúak. A Világbank adatai szerint a régióban az átlagos élettartam az elmúlt hatvan évben majdnem megduplázódott (Világbank, 2025a), miközben számos országban demográfiai változások zajlanak. Az elmúlt húsz évben több országban – például az Egyesült Arab Emírségekben, Iránban és Törökországban – a termékenységi ráta kettő alá csökkent (Világbank, 2025d), ami új kihívásokat vet fel az idősek és betegek gondozásával kapcsolatban. A fejlett világhoz hasonlóan itt is szükségessé válik új biztosítási rendszerek bevezetése az egészségbiztosítás és nyugdíjalapok formájában.

Egyre növekvő kihívást jelent az ezen országokban végbemenő gyors iparosodás és modernizáció is. Bár az egy főre jutó GDP nem minden esetben tükrözi ezt, az érintett országok – különösen Szaúd-Arábia, Indonézia és Törökország – jelentős gazdasági növekedést tapasztaltak a 2010-es pénzügyi válság óta (Világbank, 2025c), ami új lehetőségeket teremtett a vállalati biztosítási szektor számára.

A modernizáció régóta elérte a szélesebb néprétegeket is, amelynek egyik leglátványosabb példája a motorizáció. „Számos ország jelentősen bővítette úthálózatát; Iránban például az autópályák és magasabb rendű utak hossza a kétezres évek óta négyszeresére nőtt” (Fórián-Szabó – Kovács, 2021:54). Egyre többen használják az autót mindennapi életük során, és Törökország, valamint Irán a világ húsz legnagyobb autógyártó országa közé tartozik (tradingeconomics.com, 2025). A motorizáció a gépjármű-biztosítás piacát is fellendítette, amely még mindig a legnagyobb volumenű biztosítási terméknek számít a feltörekvő piacokon (Gönnöl, 2010; Panda et al., 2020; McKinsey Company, 2021; Allianz, 2022; OECD, 2024). Ezzel párhuzamosan ezek az országok a közlekedési balesetek magas számában is élen járnak (WHO, 2023). Az autóbiztosítás így kiemelkedő szerepet játszik a díjszabás és a biztonságosabb vezetést ösztönző intézkedések kialakításában.

A biztosítás, hasonlóan a bankrendszerhez, nem mentes az iszlám jogi szempontok által felvetett problémáktól. Egyes vélemények szerint a biztosítás azzal, hogy kamatot foglal magában és a kockázatot pénzügyileg értékeli, nem összeegyeztethető az iszlám vallással. Azonban ebben a kérdésben jelentős véleménykülönbségek vannak a vallási jogtudósok között.³

Tanulmányunk célja az iszlám világ főbb biztosítási piacainak áttekintése egy intézményi megközelítés alkalmazásával, amely kiemeli az intézmények és a biztosítási iparág teljesítménye közötti kölcsönhatásokat. Ezt az iparági teljesítményt az úgynevezett biztosítási sűrűség (a biztosítási díjbevétel GDP-hez viszonyított aránya) és az egy főre jutó biztosítási díj segítségével mérjük. Az elemzés első részében az iszlám világ biztosítási szektorának általános jellemzőit vizsgáljuk, beleértve az „iszlám biztosítás” üzleti modelljének kiemelését. A második és egyben fő részben pedig az iszlám világ legfontosabb biztosítási piacait elemezzük, különös tekintettel az észak afrikai arab államokra, Törökországra, az Öböl-menti Együttműködési Tanács országaira, Iránra és Indonéziára.

AZ „ISZLÁM GAZDASÁGTAN” ÖSSZEFOGLALÁSA

Hogy jobban megértsük az ún. „iszlám biztosítások” lényegét, szükséges röviden összefoglalnunk az „iszlám gazdaságtan” elméleteit. Az „iszlám gazdaságtan” mint elmélet a múlt század 60-as éveiben keletkezett és magát egy alternatív gazdasági modellként jellemzi, amely

a hagyományos kapitalista és szocialista rendszerekkel szemben az iszlám vallási és erkölcsi elveire épül. Kitűzött célja, hogy egy igazságosabb, közösségi alapú és fenntartható gazdasági rendszert hozzon létre, amely figyelembe veszi a muszlim közösségek sajátos szükségleteit.

Az iszlám gazdasági elvek alapját a Korán és a hadiszok adják, amelyek alapján az üzleti és pénzügyi tevékenységek három fő kategóriába sorolhatók: kötelező (*wāğib*, *fard*), megengedett (*ḥalāl*, *mubāh*) és tiltott (*ḥarām*). Az iszlám gazdasági szabályok tiltják például az alkohollal, sertéshússal és pornográfiával kapcsolatos kereskedelmi tevékenységeket (Vogel – Hayes, 1998). Az egyik legszigorúbban érvényesített elv a *ribā*, vagyis a kamat tilalma, amelyet kizsákmányolónak tartanak. A *ribā* fogalma eredetileg „értéknövekedést” jelentett (Lane, 1984), és a modern iszlám közgazdaságtan ezt a kamat teljes tilalmaként értelmezi.

Az iszlám gazdasági gondolkodás a gyarmati uralom megszűnése után kapott új lendületet, mivel számos muszlim gondolkodó úgy vélte, hogy a nyugati gazdasági modellek nem szolgálják megfelelően a muszlim társadalmak érdekeit. Az iszlám gazdaságtan kialakulásában kulcsszerepet játszottak olyan gondolkodók, mint Mawlana Maudūdi (1903–1979), Muḥammad Bāqir aṣ-Ṣadr (1935–1980), Nejatullah Siddiqi és Umer Chapra. „Az első jelentős nemzetközi tudományos konferenciát az iszlám gazdaságtanról 1976-ban Mekkában rendezték, ahol meghatározták az iszlám közgazdasági kutatások főbb irányait, beleértve a kamatmentes bankrendszer és biztosítási modellek kidolgozását” (Nienhaus, 1982: 44).

A modern iszlám pénzügyi rendszer egyik legfontosabb intézménye az Islamic Development Bank (IsDB), amelyet 1975-ben alapítottak azzal a céllal, hogy támogassa az iszlám gazdasági modellek elterjedését és a muszlim országok gazdasági fejlődését. Az iszlám pénzügyi piac az elmúlt évtizedekben gyors növekedést mutatott, különösen a Perzsa-öböl menti országokban, ahol az olajból származó bevételek segítették az iszlám bankrendszerek megerősödését (Mackey, 2002; Kepel, 2006; The Economist, 2014).

A kamat tilalma miatt az iszlám bankrendszer alternatív pénzügyi konstrukciókat alkalmaz. Ezek közé tartozik:

- *Murābaḥa* – az iszlám bank közvetítőként vásárolja meg az árut, majd meghatározott nyereséggel értékesíti az ügyfél számára.
- *Muḍāraba* – egy kockázatmegosztáson alapuló befektetési modell, ahol a finanszírozó és a vállalkozó közösen osztozik a nyereségen.
- *Mušāraka* – egyfajta közös vállalkozás, ahol mindkét fél tőkével járul hozzá a projekthez és osztozik a profiton.

Az iszlám gazdasági modellek gyakorlati alkalmazása országonként eltér. Törökország, Malajzia és a Perzsa-öböl államai egy neoliberális gazdaságpolitikát követnek erős iszlám bankrendszerrel, míg például Szudán teljes egészében az iszlám gazdaságtan elveire építette gazdasági rendszerét. Iránban egy hibrid megoldás figyelhető meg, amely ötvözi az iszlám és az állami irányítású gazdasági elemeket.

Az iszlám gazdaságtan az elméleti vitákból egyre inkább a gyakorlati alkalmazás felé mozdul el. „Az első kamatmentes bank, a Mīt Ġamr Bank, 1963-ban alakult Egyiptomban, a német takarékszövetkezetek mintájára” (Lohlker, 1999: 338). Azóta az iszlám pénzügyi piac jelentős globális növekedést mutat, és a szektor további bővülése várható az elkövetkező években (LSEG, 2023; IFSB, 2024).

AZ ISZLÁM GAZDASÁGTAN KOCKÁZAT ÉRTELMEZÉSE

A témához kapcsolódóan érdemes részletesebben megvizsgálni az iszlám gazdaságtan kockázatértelmezését, amelyet három klasszikus arab fogalom határoz meg: *qimār*, *maysīr* és *ġarar*. A *qimār* általában a szerencsejáték arab megfelelőjeként értelmezhető, amelyet az iszlám tudósok többsége elutasít. A *maysīr* egy konkrét szerencsejáték volt, amely az előiszlám arab társadalomban népszerű volt. A Korán kétszer említi ezt a fogalmat, mindkét alkalommal az alkohollal és más tiltott gyakorlatokkal összefüggésben. A klasszikus időszak tudósai, például a híres Korán-magyarázó aṭ-Ṭabarī, arra a következtetésre jutottak, hogy a szerencsejátékok, például a *maysīr*, igazságtalan vagyoneelosztást eredményeznek, és ellenségeskedést szíthatnak a társadalomban.

A *ġarar* fogalma valamivel összetettebb, és általában „félrevezetésként”, „csalásként” vagy „bizonytalanságként” fordítható (Wehr – Kropfisch, 2020). A klasszikus iszlám kereskedelmi jogban a *bayʿ al-ġarar* („*ġarar*-alapú szerződés”) olyan tranzakciókat jelentett, amelyek kimenetele a szerződéskötés pillanatában nem volt egyértelmű. Ez magában foglalta például a még meg nem született állatok eladását vagy az éretlen datolyák kereskedelmét, de a vásárlók megtévesztésére alkalmas gyakorlatokat is, például amikor az eladó lényeges termékinformációkat elhallgatott.

A modern iszlám gazdaságtan nyelvezetében a *bayʿ al-ġarar* elsősorban a pénzügyi szektor spekulatív ügyleteinek, például a tőzsdei derivatíváknak a megjelölésére szolgál. Az iszlám pénzügyi szakirodalomban egyre inkább megfigyelhető az apologetikus megközelítés, amely a modern közgazdasági elméletekkel próbálja alátámasztani az iszlám jogi tiltásokat.⁴

Ennek ellenére az iszlám gazdaságtanban a bizonytalanság és a kockázat kérdése továbbra is megoldatlan. Kísérletek történtek egy Iszlám Normatív Értéktőzsde (Normative Islamic Stock Exchange - NISE) létrehozására, amely megfelelne a *šaría* előírásainak, valamint olyan alternatívák kidolgozására, amelyek lehetővé tennék a derivatívák és opciók iszlám kompatibilis változatát, de ezek egyelőre nem valósultak meg.

AZ ISZLÁM TANA ÉS A BIZTOSÍTÁS

A biztosítás üzleti modellje az iszlám világ központi régióiban (Észak-Afrika, Közel-Kelet, India és Közép-Ázsia) a 19. század végén, a gyarmatosítás hatására kezdett elterjedni. Egyiptom különösen kedvező környezetet biztosított a nyugati biztosítótársaságok számára, mivel a gyapot- és más mezőgazdasági iparágak fellendülése nagyobb keresletet generált a biztosítási szolgáltatások iránt (Bälz, 2009). Bár a keleti államok fokozatosan átvették a nyugati jogrendszereket, a lakosság körében komoly szkepticizmus övezte a biztosítást. A 19. század végén a muszlim jogtudósok is elkezdtek vizsgálni a biztosítási rendszerek megfelelőségét. Az egyiptomi reformer, Muḥammad ‘Abduh 1901-ben fatwát adott ki, amelyben párhuzamot vont a biztosítótársaságok és a *muḏāraba* típusú üzleti modellek között, így iszlám szempontból elfogadhatóvá tette a biztosítást (Bälz, 2009). A biztosításokkal kapcsolatos viták az 1970-es években, az „iszlám újjászületés” hatására új lendületet kaptak. Számos országban, például Egyiptomban, a biztosítási szektort államosították, míg más államokban a hagyományos biz-

tosításokat saria-kompatibilis alternatívákra kívánták lecserélni (Bälz, 2009). Az iszlám vallási tudósok több fatwát adtak ki, amelyek kritizálták a hagyományos biztosításokat.

A leggyakoribb érvek a biztosítás ellen:

- A kockázat egyenlőtlen elosztása: A biztosított fél rendszeresen fizet, de a kártérítés bizonytalan. Ez jelentős garar-t (bizonytalanságot) eredményez.
- Szerencsejáték-jelleg: Egyes nézetek szerint a biztosítás egyfajta fogadás, amelyben a biztosító és a biztosított az esemény bekövetkezésére „fogad” (qimār).
- Kamat (ribā): A biztosítótársaságok a befizetett díjakat kamatozó befektetésekbe helyezik, ami ellentétes az iszlám előírásokkal (Vogel – Hayes, 1998: 151).

Bár az iszlám tudósok közül sokan elutasítják a hagyományos biztosítási rendszereket, mások elismerik annak társadalmi hasznát (maşlahā). Különösen a takaful, az iszlám biztosítási rendszer, amely a közösségi kockázatmentesítés elvén alapul, egyre népszerűbbé válik a muszlim országokban. A legtöbb iszlám országban (például Malajziában, a Perzsa-öbölben és Törökországban) egy duális rendszer működik, amelyben a hagyományos és az iszlám biztosítások egymás mellett léteznek.

A TAKAFUL MINT ÜZLETI MODELL

A hagyományos biztosításokkal szembeni iszlám jogi aggályok hatására a 20. század végén kialakult az „iszlám-kompatibilis” biztosítási forma, a takaful. A koncepció központi eleme a kölcsönös segítségnyújtás, amelyet egy közös alap bonyolít le, szemben a profitorientált nyugati modellekkel. A modern takaful első példája a 1979-ben alapított Islamic Insurance Company of Sudan volt. A 2000-es évektől dinamikus növekedésnek indult az iparág, 2018-ra a piaci érték 19 milliárd dollárt tett ki, 2022-ben pedig már 90 milliárd dollárra becsülték (Statista, 2022) és 2032-ig becslések szerint 126,8 milliárdra fog rúgni (Allied Market Research, 2023). A fő piacok a Perzsa-öböl menti országok (GCC), amelyek a globális takaful piac nagyjából háromnegyedét uralják, és Délkelet-Ázsia (15%) (Alajaji et al., 2017).

A takaful alapelve a kölcsönös segítség, nem a profit. A tagok egy alapkasszába fizetnek be, amelyből kár esetén támogatás nyújtható. A hagyományos biztosítással szemben az iszlám elvek szerint működő takaful kerüli a kockázatos és kamatozó befektetéseket. A takaful működési modelljei közé tartozik a muḏāraba modell, amelyben a biztosítási kezelő egy befektetési partnerként működik, és a nyereségen osztozik a biztosítottakkal. A wakāla modell szerint a biztosítási kezelő díjat kap a szolgáltatásaiért, de a nyereség a biztosítottak alapját illeti. Emellett léteznek hibrid modellek is, például a waqf-wakāla modell, amely egy vallási alapítványt hoz létre a biztosítási alapok kezelésére.

A takaful termékei közé tartozik a családi takaful, amely az iszlám értékekkel összeegyeztethető életbiztosítás, valamint az általános takaful, amely vagyoni és felelősségbiztosítást foglal magában, például gépjármű- és utasbiztosítást. Egyre nagyobb figyelmet kap a mikro-takaful is, amelyet a szegényebb rétegek számára alakítottak ki. A takaful szabályozása az iszlám pénzügyi intézmények és nemzetközi szervezetek, például az AAOIFI ajánlásai alapján törté-

nik. Az első jogi keretet Malajzia vezette be 1984-ben. A későbbi szabályozások a Solvency II nemzetközi standardokat is bevezették, ami növeli a piaci transzparenciát.

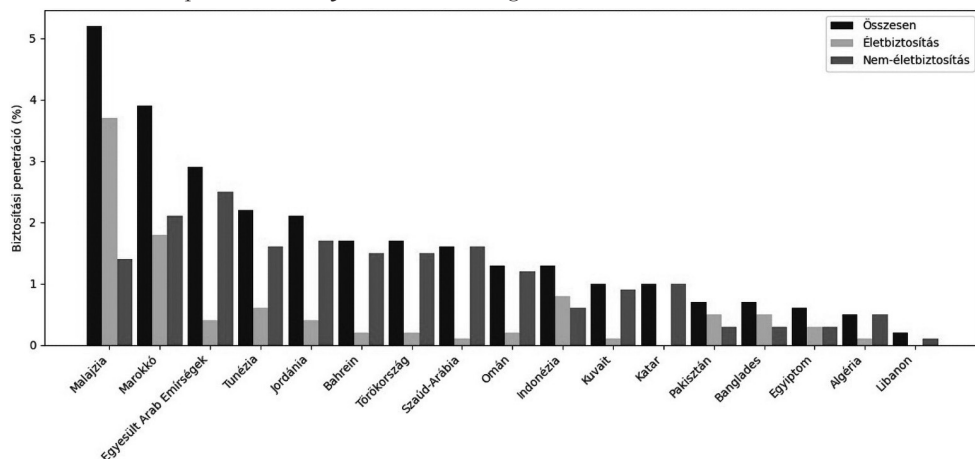
Annak ellenére, hogy a takaful folyamatos fejlődésen megy keresztül, továbbra is jelentős kihívásokkal és kritikákkal szembesül. Az iszlám jogi viták középpontjában az áll, hogy a takaful mennyiben felel meg az iszlám elveknek. A növekedést akadályozzák a magas kezdeti költségek és a hagyományos biztosításokkal szembeni versenyhátrány. Emellett az iszlám mikrofinanszírozás és a mikro-takaful továbbra is csak korlátozott eredményeket hoz, noha az iszlám gazdaság egyik alapvető célja a szociális igazságosság előmozdítása és az alacsony jövedelműek integrációja. Bár a vallásos muszlimok körében marketing szempontból vonzó lehet, a takaful jogi és gazdasági kérdései továbbra is vitákat gerjesztenek. Ennek következtében egyértelműen nem sikerült eddig kiszorítania a hagyományos biztosításokat a piacról, és ez a közeljövőben sem tűnik valószínűnek.

A következő szerkezeti egységben a muszlim lakosságú többséggel rendelkező legnagyobb gazdaságok biztosítási piacait fogjuk elemezni. Ezek a Maghreb/Észak-Afrika, Egyiptom, Törökország, Irán. Ez egy nagy terület, és fokozatosan végigjárjuk az országokat.

BIZTOSÍTÁSI PIACOK EGYES ISZLÁM DOMINANCIÁJÚ ORSZÁGOKBAN

Az iszlám által uralt országok⁵ a világ népességének mintegy 15%-át teszik ki (Világbank, 2025b), de a világ biztosítási prémium bevételeinek kevesebb mint 2%-át adják (Swiss Re, 2024: 41ff). “A biztosítási penetráció ebben a régióban átlagosan 2,23% volt 2019-ben, a COVID-járvány előtti utolsó évben,⁶ míg a globális adat akkoriban 7,23% volt.” (Swiss Re, 2020: 32). 2Az elmúlt évek turbulenciája, a COVID-járvány és az ukrajnai háború miatt ez a helyzet ismét kissé romlott² (Swiss Re, 2024: 49). “A régió belül is nagy különbségek vannak a piacok fejlettségi szintjét tekintve: Malajzia éri el a legmagasabb értéket 5,2%-kal, ezt követi Marokkó 3,9%-kal és az Egyesült Arab Emírségek 2,9%-kal.” (Swiss Re, 2024: 49). Még az olyan nagy piacok is, mint Indonézia, Törökország és Szaúd-Arábia is nagyon szerény biztosítási penetrációval rendelkeznek globális összehasonlításban, 1,3%, 1,7% és 1,6%, és a régió számos országa, köztük Pakisztán és Egyiptom még az egy százalékos határt sem éri el. Egyes iszlám országok különbsége a globális átlaghoz képest (2,9% 2023-ban) (Swiss Re, 2024) még szembetűnőbb az életbiztosításban: Míg a kelet-ázsiai és az európai befolyású országok, például Malajzia (3,7%), Marokkó (1,8%) és Indonézia (0,8%) hagyományosan valamivel jobban teljesítenek, más országokban, köztük Algériában (0,1%), Szaúd-Arábiában és Kuvaitban (0,1%) gyakorlatilag nincs életbiztosítási piac.

1. ábra: Biztosítási penetráció néhány kiválasztott országban

Forrás: Swiss Re, 2024.

Az iszlám világ biztosítási piaci drasztikus alulfejlettségének okairól eddig csak kevés részletes akadémiai vizsgálat áll rendelkezésre. A Világbank legutóbb 2011-ben tett közzé egy átfogó jelentést az arab térség biztosítási szektorának kihívásairól. Ezek közé tartozik a jelentős szabályozási és felügyeleti hiányosságok megléte a vállalatok megfelelésének hiánya, különösen a törvényileg előírt kötelező biztosítási ágakban (például gépjármű-felelősségbiztosítás) az állami árkontroll számos biztosítási ágazatban, amely hatékonysági problémákhoz és torz árképzéshez vezet a lakosság körében tapasztalható széles körű tájékoztatlanság a biztosítási termékekről; a kereslet nagy része az állami szektorból származik, ami magyarázhatja az életbiztosítások területén tapasztalható alacsony vagy teljes mértékben hiányzó biztosítási penetrációt is (Lester, 2011). „A vállalatok nem veszik figyelembe a lakosság tényleges gazdasági és kulturális igényeit” (Lester, 2011: 31), „a fogyasztóvédelem nem élvez prioritást” (Lester, 2011: 21), és „a biztosítási szektorban dolgozó személyzet gyakran alulképzett” (Lester, 2011: 17). A legutóbbi évek szerény statisztikai alapján kétséges, hogy az elmúlt évtizedben történtek-e komoly próbálkozások az arab világ biztosítási szektorában tapasztalható endemikus kihívások hatékony kezelésére.

Az alábbiakban rövid áttekintés következik a térség néhány meghatározó országának biztosítási piacáról.

Törökország

Törökország és jogelődje, az Oszmán Birodalom kulcsszerepet játszott a biztosítás intézményesítésében az iszlám világban. „Az első biztosító a brit Phoenix volt, amely 1793-ban kezdte meg működését Smyrna (Izmir) városában” (Borscheid – Haueter, 2012: 350). Az 1838-tól érvényes kapitulációk értelmében számos nyugati vállalat teljes adómentességet élvezett, ami lehetővé tette az európai biztosítók számára, hogy kiemelkedő nyereséget érjenek el az oszmán

piacon, különösen az angol cégek javára (Borscheid – Haueter, 2012). A nyugati biztosítótársaságok által követett, egy túlnyomórészt szabályozatlan ágazatban zajló profitmaximalizálás sok helyen ellenérzéseket váltott ki a többségi társadalomban. „A biztosítás helyi elfogadását különösen hátráltatta az a tény, hogy a nyugati cégek kezdetben kizárólag külföldieknek és keresztényeknek kínálták szolgáltatásaikat” (Borscheid – Haueter, 2012: 351). Több mint egy évszázadnak kellett eltelnie, mire megalakult az első hazai biztosítótársaság, az Osmanlı Umum Sigorta Kumpanyası (1893). Az állami szabályozás 1906-ban kezdődött meg a belga mintára létrehozott biztosításfelügyeleti törvény elfogadásával (Borscheid – Haueter, 2012: 352), azonban a nyugati vállalatok ellenállása miatt 1914-ig tartott, mire a törvényt teljes körűen alkalmazni kezdték (Borscheid – Haueter, 2012).

A Török Köztársaság kikiáltása (1923) nagymértékű szekularizációt indított el az állami berendezkedésben, és 1926-ban a svájci mintára készült polgári törvénykönyv hatályba lépett, amelyben a biztosítási szerződési jogot is kodifikálták. 2019-ben a török biztosítási piacon 63 vállalat működött, és a legnagyobb bevételt generáló ágazat 40,6%-os piaci részesedéssel a gépjármű-biztosítás (felelősségbiztosítás és casco) volt. (Insurance Association of Turkey 2020: 22). Iszlám biztosítótársaságok 2009 óta léteznek Törökországban, és azóta viszonylag erőteljes növekedést értek el – számuk 2019 óta négyről tizenkettőre emelkedett (Insurance Association of Turkey, 2020: 60), a takaful piaci részesedése pedig 2014 és 2019 között 1,5%-ról 5%-ra nőtt.

Észak-Afrika

Egyiptom az arab világ legnépesebb országa és egyben meghatározó kulturális központja, amely sok tekintetben tükrözi azokat a társadalmi folyamatokat, amelyek az egész arab világra jellemzőek. Ez a biztosítási szektorra is érvényes: a külföldi befolyásoltság időszakát erős állami beavatkozás követte, amelyet később a piacliberalizációs tendenciák váltottak fel. Egyiptomban a biztosítási ágazat közvetlenül Muhammad Ali reformpolitikájának következményeként jött létre. „Az első biztosítótársaság, amely megkezdte működését az országban, a brit Gresham volt az 1860-as években” (Borscheid, 2012: 353). A gyapotkereskedelem fellendülése, a Szezi-csatorna körüli intenzív építkezések és a szabályozatlan piac mind hozzájárultak ahhoz, hogy Egyiptom az európai biztosítótársaságok számára valóságos „Eldorádóvá” váljon. Ahogyan Törökországban, úgy Egyiptomban is visszatetszést keltett a nyugati biztosítók sok esetben rendkívül etikátlan magatartása (Bälz, 2009).

A Maghreb térségben a biztosítási szektor megjelenése közvetlen következménye volt a francia gyarmati uralomnak – kizárólag a francia telepések jelenléte teremtett potenciális ügyfélkört (Saul, 2012). „Az első biztosítótársaság a Maghreb térségben a L'Union Incendie volt, amely 1845-ben alapította meg helyi kirendeltségét” (Saul, 2012: 374). Ezekben az országokban a biztosítási piacot akkoriban kizárólag külföldi cégek uralták; Egyiptomban például piaci részesedésük 81%-ot tett ki (Bälz, 1997).

A 1920-as években kibontakozó arab nacionalizmus alapvető változásokat hozott a régióban. Miután Egyiptomban az 1952-es katonai puccs révén hatalomra kerültek a nacionalista erők, a biztosítási szektort államosították, a külföldi biztosítókat kiszorították, és az újra

biztosítási szükségleteket már a hazai piacról fedezték (Borscheid, 2012). Hasonló folyamatok játszódtak le a Maghreb térségben is: míg Tunézia és Marokkó az 1950-es évektől a biztosítási ágazat államosítását fontolgatta, de teljes állami ellenőrzés alá nem vonta, Algériában 1966-tól a biztosítási szektort teljes egészében államosították (Saul, 2012). A Washingtoni Konszenzus hatására Egyiptomban és más arab országokban is megindultak a liberalizációs folyamatok, bár jóval mérsékelt mértékben, mint más feltörekvő piacokon. Számos szerző szerint a biztosítási szektorban elakadt reformok és a technológiai lemaradás elsődleges oka a régióban tapasztalható alacsony biztosítási kultúra (lásd például Borscheid, 2012: 369; Fitch Ratings 2021b).

A liberalizációs törekvések Marokkóban bizonyos eredményeket hoztak: a biztosítási piac megnyitása óta, az ezredfordulót követően, a biztosítási penetráció 2,78%-ról 3,9%-ra nőtt, míg az életbiztosítások terén ez az arány 0,77%-ról 1,8%-ra emelkedett. Ennek eredményeként Marokkó vált az arab világ legfejlettebb biztosítási piacává. Ez egyben az egyik azon kevés piac közül a vizsgált térségben, ahol a biztosítási szektor teljesítménye nem szenvedett jelentős visszaesést sem a COVID-19 világjárvány, sem az ukrajnai háború hatására – a biztosítási penetráció stabil maradt.

Öböl államok

A nagy kőolajkészleteknek és az alacsony népsűrűségnek köszönhetően az arab-perzsa öböl monarchiái két generáció alatt a relatíve elmaradott térségből az iszlám világ leggazdagabb régiójává emelkedtek, egészen a COVID-válságig. Az egy főre jutó GDP alapján ezek az országok ipari államokra jellemző mutatókkal rendelkeznek: 2021-ben Katar a világon a hatodik, az Egyesült Arab Emírségek Svájc mögött, Norvégia előtt a tizenkettedik, Kuvait Ausztrália előtt a huszonkilencedik, Szaúd-Arábia Kanada mögött a harmincötödik, Bahrein Japán mögött a negyvenkettedik, Omán pedig Görögországgal együtt a hatvankilencedik helyet foglalta el (CIA, 2021).

A biztosítási penetráció tekintetében azonban ezen országok biztosítási piacai a relatív gazdagság ellenére inkább a feltörekvő gazdaságokéhoz hasonlítanak. A Swiss Re rangsorolása szerint a COVID-válság és az ukrajnai háború előtt az Egyesült Arab Emírségek India mögött a 43. helyen álltak, Bahrein Indonézia mögött a 62. helyen, Omán és Szaúd-Arábia (73., illetve 74. hely) Oroszország és Románia között helyezkedtek el, Kuvait (78. hely) Pakisztán előtt állt, míg az olajban gazdag Katar Kuba mögött a 82. helyen szerepelt (Swiss Re, 2020: 34). A COVID-válság és az ukrajnai háború súlyosan érintette az öböl menti országok biztosítási piacait. Gyakorlatilag minden országban csökkent a biztosítási penetráció. Az életbiztosítások területén a helyzet még kedvezőtlenebb: a mutatók közel azonosak a mezo-amerikai és szubszaharai Afrika legszegényebb államaiban mértekkel. „Szaúd-Arábiában és Katarban gyakorlatilag nem létezik életbiztosítási piac” (Swiss Re, 2024: 49).

A biztosítási szektor fejletlenségének okai összetettek. Egyrészt a járadékgazdaságok szerkezete miatt a nem kötelező biztosítási szolgáltatások nagy része az olajszektorhoz kapcsolódik, másrészt pedig kulturális tényezők is szerepet játszhatnak (Heard-Bey, 2012). Jogszabályi

akadályok azonban nem korlátozzák jelentősen a biztosítási piacot ezekben az erősen vallásos hagyományokat követő országokban – a szabályozási keretek, még az „iszlám biztosítások” (takaful) terén is, többnyire nemzetközi sztenderdeknek követnek (lásd például Heard-Bey, 2012: 404–406; Alajaji et al, 2017; Wakerley – Barlow, 2019: 415; vagy a szaúdi szabályozási keretrendszert. (Saudi Central Bank, 2020).

Az arab-perzsa öböl országai kulcsszerepet játszanak a takaful szektorban is. A világszerte bejegyzett takaful-társaságok több, mint egyharmada ebben a régióban található (2019), és a világszerte generált takaful-díjak több, mint 70%-a ehhez a térséghez köthető (Alajaji et al, 2017). Ennek ellenére ezeket a piacokat továbbra is a „konvencionális biztosítók” uralják. Az Egyesült Arab Emírségekben például a takaful piaci részesedése csupán 15% volt (Statista, 2021).

Indonézia

Indonézia közel 275 millió lakosával, amelyből 230 millió muszlim hitű, a világ legnépesebb muszlim többségű országa. Az iszlám világ legtöbb országához hasonlóan a biztosítás eredete itt is a gyarmati múltban gyökerezik. Az első biztosítótársaság az 1853-ban alapított Bataviasche Zee End Brand Asrantie Maatschappij volt, amely a mezőgazdasági termékek kitermelésére és szállítására specializálódott (Asura, 2019). Indonézia függetlenségének elnyerése után, 1949-ben, a biztosítási szektor itt is államosításra került az erős állami beavatkozás jegyében, majd az 1980-as évektől kezdődően liberalizálták (Asura, 2019). A dinamikus gazdasági növekedés és a gazdasági liberalizáció ellenére (KPMG, 2016: 9) az ország biztosítási penetrációja 1,99% volt (Swiss Re, 2020: 34), ami viszonylag alacsonynak számít. Az elmúlt öt év válságsorozata következtében további visszaesés figyelhető meg: a legfrissebb adatok szerint a biztosítási penetráció 1,3%-ra csökkent (Swiss Re, 2024). Az iszlám biztosítások piaci részesedése Indonéziában kb. 7% (Fitch Ratings, 2021a). 2016-ban a szakértők még azt jósolták, hogy a piac részesedése 15%-ra növekszik az évtized vége előtt (KPMG, 2016: 15), ám ez a várakozás nem teljesült.

Szudán

Szudán különösen fontos szerepet játszik az „iszlám biztosítások” terén, mivel itt kínáltak először iszlám biztosítási szolgáltatásokat, és ez az egyetlen ország az arab világban, ahol a biztosítási szektor teljesen „iszlámizált” – azaz a piacot kizárólag iszlám biztosítók szolgálják ki (2019-es állapot szerint). Formálisan a pénzügyi rendszer kettős modellre épült, ami elviekben lehetővé tette volna a nem iszlám biztosítók működését is (CBOS, 2018). Azonban a 2003-as banktörvény kimondta, hogy a teljes hitel- és pénzügyi rendszernek „iszlám normáknak” kell megfelelnie, és ennek betartását egy külön saria-hatóság felügyelte (CBOS, 2022). Egy 1993-as rendelet értelmében a külföldi konvencionális biztosítótársaságok számára a biztosítási tevékenység végzése egyébként is tilos volt (APANEWS, 2017). Ráadásul az amerikai szankciók miatt a szudáni piacba való befektetés gazdaságilag sem lett volna kifizetődő ezeknek a cégeknek. 2019-ben az ország politikai káoszba sülyedt, és a legfrissebb adatok szerint

a biztosítási penetráció Szudánban kb. 0,5% körül mozgott, ami rendkívül kis biztosítási piacra utal (AfDB, 2016).

Irán

Az iráni biztosítási ágazat százéves története az elmúlt időszakban különösen turbulens korszakot élt meg, amely hűen tükrözi az ország modern kori történelmét. Kezdetben az iráni biztosítási piac teljes egészében külföldi társaságok – elsősorban orosz, német, brit és amerikai vállalatok – kezében volt (Willem, 1996). Az 1930-as évektől azonban, amikor Irán modern nemzetállamként kezdett formálódni, az állam egyre nagyobb szerepet vállalt a biztosítási szektor irányításában.

E korszak két meghatározó eseménye máig meghatározza az iráni biztosítási piac szerkezetét. Az egyik a Bimeh Irán megalapítása volt 1935-ben, amely az első olyan biztosítótársaság volt a Közel-Keleten, amelyet egy közel-keleti állam hozott létre. A másik mérföldkő a biztosítási törvény elfogadása volt (1937), amely a szektor működését hivatott szabályozni. Az idegen befolyás elutasítása és a protekcionista biztosításpolitikai évtizedeken át meghatározta az iráni biztosítási piac működését, függetlenül az egymást követő rezsimektől.

“Bár az 1979-es iszlám forradalom korszakhatárt jelentett Irán történetében, a biztosítási piac szerkezete csak korlátozott mértékben változott” (Fórián-Szabó, 2024: 247). A legfontosabb módosítások a kisebb magánbiztosítók államosítása és két külföldi biztosító engedélyének visszavonása voltak. Noha kezdetben felmerült a biztosítási piac teljes körű iszlamizálásának lehetősége, végül az ágazat nem alakult át az iszlám jog előírásainak megfelelően. Ezzel szemben az iszlám biztosítási modellek (takaful) Iránban nem játszanak jelentős szerepet, főként hatékonysági megfontolások miatt, mivel ezek a modellek kevésbé bizonyultak hatékonyak a hagyományos biztosítási rendszerekkel szemben.

Az iráni biztosítási piac alakulása nemzetközi trendekkel is összefüggést mutat. Hasonlóan az egykori kelet-európai szocialista országokhoz – így például Magyarországhoz –, Iránban is átfogó liberalizációs folyamat indult el a 2000-es évektől (Maloney, 2015). Ennek során számos állami biztosítót privatizáltak, és új biztosítótársaságok is megjelentek a piacon. Magyarországtól eltérően azonban az iráni biztosítási piac továbbra is nagyrészt állami és teljes mértékben hazai ellenőrzés alatt maradt.

A nemzetközi gazdasági diskurzusban kiemelt figyelmet kapott az a kérdés, hogy a gazdasági szankciók milyen mértékben befolyásolják a szankcionált országok gazdasági teljesítményét. Irán – Oroszország mellett – a világ egyik legszigorúbban szankcionált állama (Katzman 2022). A biztosítási piacon azonban ez a hatás viszonylag mérsékelten érvényesül, mivel a biztosítási szerződések többsége a gépjármű-biztosításokra vonatkozik, ahol a kockázatok az elsődleges biztosítási piacon országon belül viszonylag jól diverszifikálhatók (Fórián-Szabó, 2024). Ezzel szemben az olyan biztosítási ágak, mint az életbiztosítás, a tűzkár-biztosítás vagy a természeti katasztrófák elleni védelem, a társadalomban uralkodó alacsony biztosítási kultúra miatt csak marginális szerepet töltenek be.

Az elmúlt húsz év egyik legjelentősebb trendje a magánegészségbiztosítás rohamos térnyerése. Ez egyrészt az új terápiás eljárások elérhetőségének növekedésével, másrészt az ál-

lami egészségügyi rendszer hiányosságaival magyarázható, amely egyre kevésbé képes kielégíteni a lakosság szükségleteit. (Fórián-Szabó 2024) Hasonló kihívások figyelhetők meg a természeti katasztrófák elleni védekezés területén is, például földrengések és árvizek esetében. Az állami biztosítási rendszer jelenleg nem képes fedezni az ilyen jellegű károkat, amelyek egyes becslések szerint az ország éves GDP-jének többszörösét is elérhetik. A helyreállítási költségeket jellemzően az állam vállalja magára, amely tovább növeli az egyébként is jelentősen megterhelt államháztartást.

KÖVETKEZTETÉSEK

Az iszlám világ gazdasági és szociális szerkezetei az elmúlt évtizedekben jelentős változáson mentek keresztül, ugyanakkor a nyugati világ tudományos és gazdaságpolitikai diskurzusa viszonylag kevés figyelmet fordított e területre. Különösen igaz ez a biztosítási szektorra, amely az iszlám világ gazdaságainak egyik kevésbé vizsgált aspektusa. A nyugati közgazdaságtan és pénzügytan egyre inkább felfigyelt az iszlám pénzügyi rendszer különböző aspektusaira, de a biztosítási piacok továbbra is háttérben maradtak. Az úgynevezett „iszlám biztosítás” (takaful) ugyan nagy érdeklődést váltott ki, különösen a nyugati szakirodalomban, azonban gyakorlati jelentősége továbbra is korlátozott. A takaful piacok még az iszlám világban sem képesek teljes mértékben helyettesíteni a hagyományos biztosítási formákat, és számos országban, így például Iránban, amelynek pénzügyi rendszere hivatalosan „iszlamizált”, de a takaful csak marginális szerepet tölt be.

Összességében elmondható, hogy az iszlám világ biztosítási piacai messze elmaradnak potenciáljuktól. Ennek fő oka a jogi és szabályozási akadályok mellett az alacsony biztosítási tudatosság, a pénzügyi kultúra hiányosságai, valamint az állami szerepvállalás és ösztönzők korlátozott jelenléte. Különösen a Közel-Keleten és Észak-Afrikában a biztosítási penetráció alacsony, és a biztosítási termékek nem játszanak meghatározó szerepet a gazdaságban. Kérdéses, hogy e piacok a jelenlegi struktúrájukban képesek-e nagyobb gazdasági, társadalmi vagy környezeti sokkok elnyelésére. A biztosítási szektor fejlesztéséhez minden bizonnyal állami ösztönzőkre és piacformáló intézkedésekre lenne szükség, hasonlóan más fejlődő régiók példáihoz. Azonban sok iszlám országban a kormányzati kapacitások és az intézményi keretek nem elég fejlettek ahhoz, hogy hatékonyan támogassák a biztosítási piacok expanzióját.

Egy másik lehetséges fejlődési irány a „bottom-up” megközelítés, vagyis az alulról szerveződő mikro-biztosítási rendszerek terjedése, amelyeket már számos fejlődő országban sikeresen alkalmaznak. A mikro-biztosítás különösen olyan országokban lehet perspektivikus, ahol a formális pénzügyi szolgáltatások elérése korlátozott, és a lakosság jelentős része informális gazdasági körülmények között él. Az ilyen modellek nemcsak a biztosítási lefedettség növelését segíthetik, hanem hozzájárulhatnak a társadalmi stabilitás és a gazdasági ellenállóképesség fokozásához is.

Bár az iszlám világ biztosítási piacai előtt számos akadály áll, hosszú távon a kockázatkezelési mechanizmusok fejlesztése, a pénzügyi tudatosság növelése és az intézményi reformok megvalósítása kulcsszerepet játszhatnak a szektor növekedésében. Az iszlám biztosítási modellek és a globális biztosítási rendszerek közötti párbeszéd elősegítheti a legjobb gyakorlatok

cseréjét, amely végső soron hozzájárulhat az iszlám világ gazdasági stabilitásához és fejlődéséhez. A biztosítási piacok fejlődésével kapcsolatos akadémiai diskurzus várhatóan tovább erősödik, hiszen a kockázatdiverzifikáció és a pénzügyi stabilitás kérdései egyre nagyobb szerepet kapnak mind a nyugati, mind a fejlődő országokbeli gazdasági diskurzusokban.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- AfDB (2016): *African Financial Sector Database*. Elérhető: <http://dataportal.opendataforafrica.org/AFDBFP2016/african-financial-sector-database-2016>.
- Alajaji Khalid – MdHassan Aiman Amir – IsmailFarzena – Jaffer Safder – Tan Yi Yee – Unwin Lindsay (2017): *Global Takaful Report 2017*. Milliman
- Allianz (2022): *Global Insurance Report 2022*. Elérhető: https://www.allianz.com/content/dam/onemarketing/az-com/Allianz_com/economic-research/publications/specials/en/2022/may/Global-Insurance-Report-2022.pdf. Hozzáférés dátuma: 2025. március 6.
- Allied Market Research (2023): *Takaful Insurance Market Size, Growth | Trends - 2032*. Elérhető: <https://www.alliedmarketresearch.com/takaful-insurance-market-A11835>. Hozzáférés dátuma: 2025. március 6.
- APANews (2017): *Sudan approved new Insurance Control Act*. Elérhető: <http://apanews.net/en/news/sudan-approved-new-insurance-control-act>. Hozzáférés dátuma: 2019. február 20.
- Asura (2019): *Insurance History / Development in Indonesia*. Elérhető: <https://www.asura.co.id/en/blog/insurance-history/-development-in-indonesia>. Hozzáférés dátuma: 2021. december 3.
- Borscheid Peter – Haueter Niles Viggo (eds.) (2012): *World insurance: The evolution of a global risk network*, 391–411. Oxford Univ. Press, Oxford.
- CIA (2021): *Real GDP per capita - The World Factbook*. Elérhető: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/field/real-gdp-per-capita/country-comparison>. Hozzáférés dátuma: 2022. január 20.
- Fitch Ratings (2021a): *Indonesia Takaful Dashboard 2021*. Elérhető: <https://www.fitchratings.com/research/non-bank-financial-institutions/indonesia-takaful-dashboard-2021-04-03-2021>. Hozzáférés dátuma: 2021. december 29.
- Fitch Ratings (2021b): *Industry Profile / Operating Environment: Egyptian Insurance*. Elérhető: <https://www.fitchratings.com/research/insurance/industry-profile-operating-environment-egyptian-insurance-03-02-2021>. Hozzáférés dátuma: 2022. január 20.
- Fórián-Szabó Viktor. (2024): *Risiko und Unsicherheit in der modernen islamischen Praxis: Das Versicherungswesen im Iran von den Anfängen bis in die Gegenwart*. 1448 pp. Frank & Timme GmbH; Imprint Frank & Timme, Berlin.
- Fórián-Szabó Viktor – Kovács Tamás (2021): *Terhelő örökség: Az iráni gazdaság lehetőségei és kihívásai a 2021-es elnökválasztás után*. *Külgügyi Szemle* 20 (3): 38–79.
- Global Takaful Directory (2019): Elérhető: <http://apps.meinsurancereview.com/GTD/Asp/CompanyList.aspx?company=&type=&jobType=&country=&search=company&page=21>. Hozzáférés dátuma: 2022. január 20.
- Gönül Serap. (2010): *Motor Third-Party Liability Insurance*. 1 p. World Bank, Washington, DC.
- Heard-Bey Frauke (2012): *United Arab Emirates: Economic Boom / Insurance*. In: Peter Borscheid / Niles Viggo Haueter (eds.), *World insurance: The evolution of a global risk network*, 391–411. Oxford Univ. Press, Oxford.
- IFSB (2024): *IFSB Stability Report 2024-8*. Elérhető: <https://www.ifsb.org/wp-content/uploads/2024/09/IFSB-Stability-Report-2024-8.pdf>. Hozzáférés dátuma: 2025. március 6.
- Insurance Association of Turkey (2020): *2019 Annual Report*, Ankara.
- Katzman Kenneth (2022): *Iran Sanctions (RS20871)*. Congressional Research Service, Washington DC. Elérhető: <https://crsreports.congress.gov/product/details?prodcode=RS20871>. Hozzáférés dátuma: 2022. április 27.
- Kepel Gilles (2006): *Jihad: The Trail of Political Islam*. 454 pp. I. B. Tauris, London.
- KPMG (2016): *Insurance in Indonesia: Opportunities in a Dynamic Market*. Elérhető: <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/id/pdf/id-ksa-insurance-in-indonesia.pdf>. Hozzáférés dátuma: 2021. december 29.
- Lane Edward William (1984): *Arabic-English Lexicon*. Williams / Norgate, London.

- Lester Rodney Ross. (2011): *The insurance sector in the Middle East / North Africa: challenges / development agenda*. Policy Research working paper ; no. WPS 5608. World Bank, Washington DC. Elérhető: <http://documents.worldbank.org/curated/en/191531468110930768/The-insurance-sector-in-the-Middle-East/-North-Africa-challenges/-development-agenda>. Hozzáférés dátuma: 2019. július 24.
- Lohlker Rüdiger (1999): *Das Islamische Recht im W/el. Ribā, Zīns und Wucher in Vergangenheit und Gegenwart*. Waxmann, Münster.
- LSEG (2023): *ICD - LSEG Islamic Finance Development Report 2023: Navigating Uncertainty*. Elérhető: https://solutions.lseg.com/IslamicFinance_ICD_LSEG. Hozzáférés dátuma: 2025. március 6.
- Mackey Sandra (2002): *The Saudis: Inside the Desert Kingdom*. 446 pp. W.W. Norton, New York.
- Maloney Suzanne (2015): *Iran's Political Economy Since the Revolution*. 581 pp. Cambridge Univ. Press, New York, NY.
- McKinsey Company (2021): *Global Insurance Pools Statistics / Trends Distribution*. Elérhető: <https://www.mckinsey.com/~media/mckinsey/industries/financial%20services/our%20insights/global%20insurance%20pools%20statistics%20/%20trends%20an%20overview%20of%20life%20p%20/%20c%20/%20health%20insurance/global-insurance-pools-statistics/-trends-distribution.pdf>. Hozzáférés dátuma: 2025. március 6.
- Middle East Council on Global Affairs (2024): *Natural Disasters / Climate Change in the MENA Region*. Elérhető: https://mecouncil.org/?post_type=events-list&p=472203. Hozzáférés dátuma: 2025. március 7.
- Nienhaus Volker (1982): *Islam und Moderne Wirtschaft*. Styria Verlag, Graz.
- OECD (2024): *Global Insurance Market Trends 2024*. Elérhető: https://www.oecd.org/en/publications/global-insurance-market-trends-2024_5b740371-en.html. Hozzáférés dátuma: 2025. március 6.
- Panda Archites – Lambert Peter – Surminski Swenja. (2020): *Insurance / Financial Services Across Developing Countries: An Empirical Study of Coverage / Dem.* 154 pp. Grantham Research Institute on Climate Change / the Environment, London, UK.
- Saudi Central Bank (2020): *Insurance Rules / Regulation*. Elérhető: <https://www.sama.gov.sa/en-US/Laws/Pages/InsuranceRules/Regulation.aspx>. Hozzáférés dátuma: 2021. december 28.
- Saul Samir (2012): *Maghreb: Naturalizing Insurance in Algeria, Morocco, / Tunisia*. In: Peter Borscheid – Niles Viggo Haue-ter (eds.), *World insurance: The evolution of a global risk network*, 373–390. Oxford Univ. Press, Oxford.
- Schwepecke Andreas – Vetter, Alexandra (2017): *Handbuch der Rückversicherung* 1580 pp. Verlag Versicherungswirt-schaft, Karlsruhe.
- Statista (2021): *UAE: insurance market GWP for Takaful / conventional companies 2020*. Elérhető: <https://www.statista.com/statistics/1040640/uae-insurance-market-gwp-for-takaful/-conventional-companies/>. Hozzáférés dátuma: 2021. december 29.
- Statista (2022): *Worldwide: value of takaful assets 2022*. Elérhető: <https://www.statista.com/statistics/1090909/world-wide-value-of-takaful-assets/>. Hozzáférés dátuma: 2025. március 6.
- Swiss Re (2020): *Sigma 4/2020: World insurance: riding out the 2020 p/emic storm*.
- Swiss Re (2024): *Sigma 3/2024*. Elérhető: <https://www.swissre.com/dam/jcr:2d26776f-20e4-4228-8ee0-97cec2dd-b3c4/sri-sigma3-2024-world-insurance.pdf>. Hozzáférés dátuma: 2025. március 7.
- The Economist (2014): *Big interest, no interest*. Elérhető: <https://www.economist.com/finance/-/economy/2014/09/13/big-interest-no-interest>. Hozzáférés dátuma: 2025. március 6.
- tradingeconomics.com (2025): *Car Production - Countries - List*. Elérhető: <https://tradingeconomics.com/country-list/car-production>. Hozzáférés dátuma: 2025. március 6.
- Világbank (2021): *GDP (current US\$) - Middle East & North Africa, Indonesia, Malaysia, Pakistan, Bangladesh | Data*. Elérhető: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=ZQ-ID-MY-PK-BD>. Hozzáférés dátuma: 2021. december 26.
- Világbank (2025a): *Life expectancy at birth (years) | World Bank Gender Data Portal*. Elérhető: <https://genderdata.world-bank.org/en/indicator/sp-dyn-le00-in>. Hozzáférés dátuma: 2025. március 6.
- Világbank (2025b): *Population total*. Elérhető: <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.TOTL>. Hozzáférés dátuma: 2025. március 7.
- Világbank (2025c): *World Bank Open Data*. Elérhető: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>. Hozzáférés dátuma: 2025. március 6.

- Világbank (2025d): *Fertility rate, total (births per woman)* | *World Bank Gender Data Portal*. Elérhető: <https://genderdata.worldbank.org/en/indicator/sp-dyn-tftr-in>. Hozzáférés dátuma: 2025. március 6.
- Vogel Frank – Hayes Samuel. (1998): *Islamic Law / Finance. Religion, Risk / Return*. Kluwer Law International, The Hague.
- Wagner, B. (2019): *Sicherheit und Versicherung*. In: J. Vogl / B. Wolf (eds.), *H/buch Literatur & Ökonomie*, 269–272. De Gruyter, Berlin, Boston.
- Wakerley Sam – Barlow John. (2019): *United Arab Emirates*. In: P. Rogan (ed.), *The Insurance / Reinsurance Law Review*, 415–430. Law Business Research, London.
- Wehr Hans – Kropfisch Lorenz (2020): *Arabisches Wörterbuch für die Schriftsprache der Gegenwart: Arabisch - Deutsch*. 1040 pp. Harrassowitz Verlag, Wiesbaden.
- WHO (2023): *Global Status Report on Road Safety 2023, Geneva*. Elérhető: <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/375016/9789240086517-eng.pdf?sequence=1>. Hozzáférés dátuma: 2025. március 6.
- Willem Floor (1996): *Bima*. In: *Encyclopædia Iranica*, online edition. New York, NY.
- Zweifel Peter – Eisen Roland (2003): *Versicherungsökonomie*. 491 pp. Springer, Berlin, Heidelberg.

JEGYZETEK

- ¹ Hogy csak néhányat említsünk, Botos Katalin: A társadalombiztosítás korunk gazdaságában, POLGÁRI SZEMLE: GAZDASÁGI ÉS TÁRSADALMI FOLYÓIRAT 20: 4–6 pp. 26–37., 12p. (2024) Halmosi Péter, Aranyossy Márta: Technológiai forradalom a biztosítási szektorban – Az insurtech felhasználói fogadtatása Magyarországon, KÖZ-GAZDASÁG 18: 4 pp. 113–139., 27p. (2023) Kovács Erzsébet: Hagyomány és innováció a biztosításban, BIZTOSÍTÁS ÉS KOCKÁZAT 10: 3–4 pp. 38–55., 18p. (2023) Kovács Erzsébet: Kell-e újraelosztás a nyugdíjrendszerben? BIZTOSÍTÁS ÉS KOCKÁZAT 10: 1–2 pp. 80–91., 12p. (2023) Zubor-Nemes Anna, Tóth József: Spatial / temporal development of subsidised crop insurance in Hungary, JOURNAL OF CENTRAL EUROPEAN AGRICULTURE 21: 1 pp. 176–186., 11 p. (2020)
- ² Hivatkozásokért lásd külön ezzel a témával foglalkozó fejezetünket
- ³ Ezt a témát a következő fejezetben kicsit részletesebben tárgyaljuk, amikor az „iszlám biztosításokról” lesz szó
- ⁴ Tag El-Din S.E.-D. és Kabir H. (2007) az *Islam / Speculation in the Stock Exchange* című tanulmányukban beépítik a gharar koncepcióját a piac hatékonysági hipotézisébe (EMH). In: Hassan, M. K. (szerk.) *H/book of Islamic Banking*. Cheltenham, Glos. [u.a.], pp. 240–255. Sami Suwailem a gharar elvét a játékelmélet keretein belül vizsgálja, és amellet érvel, hogy a bay⁶ al-gharar zéróösszegű játékoknak tekinthetők. As-Suwailem, Sami (2000): Towards an Objective Measure of Gharar in Exchange. *Islamic Economic Studies*, 7(1–2), 61–102. El-Gamal érvelése Kahneman és Tversky Prospect Theory megközelítését követi (El-Gamal, Mahmoud, 2001: An Economic Explication of the Prohibition of Gharar in Classical Islamic Jurisprudence).
- ⁵ Ez a lista tartalmazza Észak-Afrika arab államait, Izrael kivételével az összes közel-keleti államot, az öt közép-ázsiai volt szovjet köztársaságot, Afganisztánt, Pakisztánt, Bangladest, Malajziát és Indonéziát.
- ⁶ A Világbank (2021) és a Swiss Re svájci viszontbiztosító (2020: 26) adatai alapján számítva.